Szakmai és társadalmi szerep – Társadalomtudományi kutatóműhely Csíkszeredában

BIRÓ A. ZOLTÁN

A kisebbségi helyzetben lévő romániai magyar közösség intézményesülési folyamatai időről időre a figyelem előterébe kerülnek, legyen szó kifejezetten sajátuk tekintett szervezetek létrehozásáról, a romániai vagy a magyarországi intézményi szerkezetbe való – változó mértékű és módosítást – betagozódásokról. Minden bizonnyal az erdélyi magyar tudományosság jelentős hagyományainak tudható be, hogy a romániai magyar intézményesülési folyamatok körében a tudományműveléshez köthető intézményi formák szerveződése és működési módja 1989-től máig jelentős súlyt képvisel, és nagy hangsúlyt kap. Mindez azt is jelenti, hogy a tudományos intézmények szerveződési és működési módja nem csupán a szakmai teljesítmények mennyisége és minősége szempontjából érdemel figyelmet, hanem abból a szempontból is, hogy milyen szerepe van a romániai magyar társadalmi szerkezet alakulásában/alakításában.

Az „alakulás” kifejezés használata nem véletlen, hiszen a kisebbségi közösség esetében a részben vagy egészében „sajátuk” tudott intézményi szerkezetek a kialakulás, megszerveződés, a működési mód, a nagyobb rendszerekbe való integrálódás mértéke és módja tekintetében sok esetben bottom-up-típusú „termékek”. A kisebbségi társadalom tagjai hozzák létre, mégpedig nem egy felettük álló rend, modell vagy norma szerint (lásd például az országos hatósugarú állami intézményeket), hanem saját elképzeléseik vagy akár érdekeik alapján. Ez pedig azzal is jár, hogy az intézmények formája, működési módja mögött saját mozgástér van (többféleképpen szerveződhetnek, működhetnek, vagy meg is szűnhetnek). Bár a fenntartás és működtetés anyagi, illetve humán erőforrás-gondjai eltakarják ezt a saját mozgástérrel,

és azt a látszatot keltik, hogy az aktuális megjelenés és működés az egyetlen lehetséges változat, valójában az intézményeket szervezőknek/vezetőknek nagy mozgásterük van annak megválasztásában, hogy az adott intézmény tevékenysége számára milyen társadalmi elvárásokat nevesítenek, az intézmény működésében milyen társadalmi szerepeket építenek be, és mindezt a szakmai és társadalmi nyilvánosságban miként tematizálják. Esetenként különbözhet, hogy az ily módon kialakult működési forgatókönyvek milyen mértékben tudatosak, és milyen mértékben menet közben szerveződő adaptációk, mint ahogyan az is, hogy a vezető személyek vagy csoportok cseréjével a működési forgatókönyvek miként alakulnak. A bottom-up-típusú intézményi építkezés figyelemre méltó folyamánya, hogy a külső szemlélő/elemző számára többnyire csak az építkezési folyamat és a működés terméke látható, a mögötte álló mozgástér és választási folyamat már sokkal kevésbé. Ezek a mögöttes folyamatok az elvégzett tudományos tevékenység szakmai számbavételéhez, értékeléséhez természetesen nem szükségesek, a kisebbségi társadalom szerkezetének működéséről azonban sok mindent elmondanak. Segítenek megérteni azt, hogy miért azok a szakmai termékek jöttek létre, amelyeket ma eredményként leltározhatunk, s azt is jelzi, hogy a szerkezet a továbbiakban mire képes.

A csíkszeredai székhelyű KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központjának szakmai tevékenysége, működési módja egyedi forgatókönyvet takar. Ez nem pozitív minősítést jelent, hanem csupán annyit jelez, hogy a romániai magyar közösség társadalmi szerkezete egy ilyen intézménylétrehozási forgatókönyv kivitelezését is lehetővé tette. Ez egyben utalás arra, hogy – hasonló esetekben – lehetnek olyan forgatókönyv-változatok is, amelyeket nem épített ki egyetlen intézmény-létrehozó sem, és a továbbiakat illetően is többféle változat van, mint amennyi – a szűkös anyagi keretekre való hivatkozás gyakorlatában – ma megfogalmazásra kerül. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület konferenciakezdeményezése jó alkalmat és szakmai kihívást jelentett a számbavételre, ugyanakkor egy ilyen számbavétel lehetőséget kínál arra is, hogy a tudományos intézmények további alakítását a kisebbségi társadalom szerkezetében meglévő reális mozgásterek szemszögéből is végiggondoljuk. A következőkben ezzel a lehetőséggel kívánok élni a KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja kapcsán. Egy társadalomtudományi profilú intézmény esetében az ilyen jellegű számbavétel már csak azért is aktuális, mert az utóbbi évek társadalmi változásainak jellege és mennyisége alaposan megnövelte az elemzésre és értelmezésre váró társadalmi helyzetek és folyamatok számát. Nem mellékes kérdés, hogy kisebbségi helyzetben milyen intézményi működési

modellel lehet ráhangolódni erre az új helyzetre, és maga a kisebbségi társadalmi környezet lehetőséget kínál-e az új helyzethez adaptálódni tudó intézményi működési módok kialakulására.

Intézményi történelem: a működési modellt kitermelő tényezők

Az intézmény működését megalapozó szemléleti-módszertani „alap” (ma tudásbázisnak mondanánk) 1979–1980-ban állt össze Csíkszeredában, 6–10 személy váltakozó mértékű és tartalmú szerepvállalása nyomán, és ez az induló alap az 1980-as évek közepére intézményszerű (a csoport és a tevékenység az adott korszakban jogi intézménnyé nem válhatott) működéssé formálódott: rendszeres szakmai műhelymunka, terepmunka, publikációk, szakmai kapcsolatok. A nevek megjelölése és a szerepek, a tevékenységek számbavétele/leírása – a későbbi időszakra vonatkozóan is – egy intézménytörténeti szakmai elemzés tárgya lehet (a csoport működésének első tíz évéről megjelent egy dokumentum-összeállítás, a teljes dokumentáció az Intézet irattárában hozzáférhető¹), témánk szempontjából azonban nem ez a számbavétel a lényeges, hanem a szemléleti-módszertani „alap” összeállításának és későbbi működésének társadalmi kontextusa, illetve az az intézményműködési változat, amely végül is a lehetséges forgatókönyvekből ténylegesen kialakult.

Az intézményi működés kialakulásának éveiben négy kontextuális tényező játszott meghatározó szerepet abban, hogy az induló módszertani-szemléleti alapba mi került bele, s ebből a továbbiakban milyen működési modell realizálódott.

1.

A kolozsvári „szellemi gyökerek” nagy szerepe azt jelzi, hogy ebben az esetben egyértelműen egy centrum-periféria közti tudástranszfer-folyamat történt. A kolozsvári magyar intézményi környezetben kitermelődött tudás, tájékozottság, beszédmód, kapcsolatműködtetési modell, társadalmelemzési és társadalomszervezési prioritási elképzelés került át egy székelyföldi kisvárosi környezetbe. Olyan kompetenciacsomag, amelyet a hordozók egyértelműen szakmainak éreztek és neveztek azon egyszerű oknál fogva, hogy ezeknek a kompetenciáknak a megszerzését és begyakorlását valós

1 KAM történet (1980 – 1990). In: Antropológiai Műhely, 2009. 89–304.

intézményi háttérhez kapcsolták, és ennek az intézményi háttérnek a legitimációs erejét az új környezetben még jó ideig hasznosították (egyetemi tanszékek és oktatók, könyvtárak, a *Korunk* szerkesztősége, irodalmi körök, Diákrádió stb.). Sajátos többletlegitimációs szerepet kapott ebben a folyamatban a *Korunk* egyik szerkesztőjének, Aradi Józsefnek a személye (egyedi jellegű egyszemélyes intézmény szerepének feltárása és értelmezése még várat magára), a KAM több tagja már egyetemi éve alatt rendszeres szakmai-konzultációs kapcsolatba került vele, és a csoport csíkszeredai megalakulását követően – az országból való távozásáig (1983) – közvetlen hatást gyakorolt annak tevékenységére.

2.

Más jellegű, de szintén tartós és meghatározó kontextuális tényező volt a csoport működése számára a TETT-tel (Természet – Ember – Tudomány – Technika) kialakított kooperáció. Az *A Hét* negyedévi tudományos ismeretterjesztő mellékleteként megjelenő, folyóiratszerű kiadvány befolyásoló szerepe abban állt, hogy a nyolcvanas évek során végig szakmai munkát adott a csoport tagjainak. A társadalmelemzés-jellegű, kisebb terjedelmű szakmai anyagok egy-egy tematikus számban jelentek meg (Pl. Tárgyaink, Hangvilág, Képvilág, A település életvilága, Embertől... emberig stb.). Az ebben a keretben közölt írások gyűjteménye 1990-ben külön kötetben is kiadásra került.² A csoportra gyakorolt hatás lényege abban állt, hogy a tematikás számok éves terv szerint készültek, a rákészülési fázis szakirodalmi tájékozódást, terepmunkát, szakmai konzultációkat igényelt, és az elkészített anyagok – bár egyéni publikációként jelentek meg – egy közös szakmai munkának, a csoporton belüli tudásmegosztási folyamatnak voltak az eredményei. A rendszeresség, a tematikai változatosság és a közös szakmai feldolgozás keretet teremtett az informális, de alapjaiban intézményszerű működésre. Ebben a folyamatban a szervezői-szerkesztői szerepkörön túlmutató hatása volt Rostás Zoltánnak (a TETT sorozatot gondozó három szerkesztő egyikének), aki konzultációs lehetőséget biztosított az adott évben esedékes témák kiválasztásakor, ugyanakkor lehetőséget biztosított arra, hogy az általa szerkesztett számokban a csoport tagjai minél több anyaggal szerepeljenek.

² *Kapcsolat – Környezet – Közösség. Csíkszeredai antropológiai írások.*, Budapest, 1992, Politika + Kultúra Alapítvány.

3.

Közvetett és közvetlen módon is jelentős hatást gyakorolt a csoport működésére a magyarországi szakmai intézetekkel és kutatókkal kialakult kapcsolatháló, illetve a magyarországi társadalomtudományi kiadványokhoz való hozzáférés. Körülbelül 10–12-re tehető azoknak a kutatóknak, illetve intézetvezetőknek a száma, akik a csíkszeredai csoport szakmai működését számontartották és értékelték. Ez az időszak (1980–1989) csak kisszámú személyes találkozóra adott lehetőséget, és az információcsere is nagyon szűk keretek között zajlott. A szakmai konzultációk, a fölkínált kiadványok, a könyvtárakba való belépés biztosítása, xeroxmásolatok készítése idegen nyelvű kiadványokból, publikációs lehetőségek biztosítása – az információk szerzése mellett – fontos legitimációs háttérrel jelentett a Csíkszeredában végzett munka számára.

A csoport működését nagymértékben alakította a magyarországi szakirodalmi anyagok tematizációs hatása. Az 1970-es évektől nagy számban fordítottak magyar nyelvre angol nyelvű társadalomtudományi tanulmányokat. Ezek egy kisebb része tanulmánykötet formában jelent meg, jóval nagyobb része pedig különböző intézetek belső munkaanyagaként vagy folyóiratok tematikus számaiként. Ehhez a rendkívül gazdag és friss szakirodalmi anyaghoz részben magyarországi kapcsolatok révén (a szigorú határellenőrzés miatt ez csak kis részben volt igénybe vehető), részben Kolozsváron az antikváriumban, a könyvesüzletben lehetett hozzájutni. A csíkszeredai csoport számára (de nyilván mások számára is) Aradi József magánkönyvtára jelentette a majdnem teljes (!) hozzáférési lehetőséget. A csoport működésére gyakorolt hatás részben abban állt, hogy megismerhetővé váltak a korszerű társadalomtudományi elméletek és módszertanok, részben pedig abban, hogy minden ilyen megszerzett szakmai anyag közös olvasás, megbeszélés tárgyává vált. A csoport a nem hivatalos működés éveiben (1982–1989) hetente-kéthetente tartott esti/éjszakai szakmai megbeszélést, és ezek nagy részét – a közös munka kérdései mellett – a frissen szerzett szakmai információk megbeszélése töltötte ki. A magyarországi szakmai anyagok tematizációs erejét jól jelzi ezeknek az olvasmányoknak a csoport munkájában mutatkozó centrális szerepe.

A magyarországi szakirodalmi anyagok tematizációs hatására sok példa felhozható, csak jelzésszerűen említek néhányat, jelezve ezeknek a hatásoknak a szakmai irányultságát.

A folklorizmus kutatásokkal foglalkozó német és magyar szakmai anyagok hatására készült a csoport első közös kiadványa (*Néphagyomá-*

nyok új környezetben, 1987, a szakmai forrás a Népművelési Intézet belső kiadványsorozata).

Mihail Bahtyinnak az 1930-as években még álnéven publikált nyelv-elméleti tanulmányainak hatása hosszú időn át kimutathatók a csoport tagjainak publikációiban, a forrást a kolozsvári antikváriumban beszerezett *Helikon* folyóiratszámok jelentették, valamint Könczöl Csaba kéziratos fordításai, amelyek Magyarországon akkor még nem jelenhettek meg.

A francia posztstrukturáliszmusról (Derrida, Foucault, Barthes) készített első magyar nyelvű ismertetőkkel a csíkszeredai csoport a Népművelési Propaganda Iroda belső használatra készült kiadványában találkozott (Józsa Péter írásai).

A kommunikációelméleti ismeretek forrása a Tömegkommunikációs Kutatóközpont könyvsorozata, folyóirata (Jel-Kép) és belső használatra készített szakmai fordítássorozata volt.

A kulturális antropológia szemléletéhez és gyakorlatához az MTA Néprajzi Kutató Intézetének belső kiadványai és idegen nyelvű folyóiratai jelentették az első szakmai olvasnivalót.

4.

Nem utolsósorban meghatározó hatást gyakorolt a csoport működésére, illetve a szakmai és az informális szervezeti pozicionálódására az a tapasztalat, hogy a fogadóközegben nincsen jelen a kolozsvári környezetből hozott kompetenciacsomag (lásd az 1. pontban mondottakat). Ez a felismerés olyan pozicionálási gyakorlatot generált gyakorlatilag már az indulástól, amelyben a térségi kontextustól való részleges távolságtartás és a hatásgyakorlás igénye egyszerre volt jelen. Ez a második aspektus – a térségi társadalmi szerepvállalás igénye – a későbbiek folyamán többféle formában intézményesült.

A kialakult szerkezeti modell

A fentiekben bemutatott négy tényező az intézmény 1989 előtti időszakában egy szerkezeti modellt alapozott meg, amelynek összetevői az 1989 utáni működésben is meghatározóak maradtak, amikor már a fentiekben bemutatott négy tényezőcsoport nem gyakorolt hatást az immár jogi személyként, egyesületi formában működő KAM tevékenységének alakulására.

Ennek a szerkezeti modellnek a legfontosabb jellemzői a következők:

Az intézményi szerkezet és a benne zajló szakmai munka innovatív jellege a közvetlen környezet vonatkozásában. Ez elsősorban azt jelentette,

hogy az intézményi szerkezet és a működési mód funkcionálisan nem kapcsolódott össze térségi intézményekkel, szerveződési kezdeményezésekkel, térségi tematizációs folyamatokkal, nem tagolódott be a térségi társadalomba. Mindig megmaradt valamennyi távolság a térségi társadalmi szerkezet és az intézet között. Ez a részleges habituális elkülönülés eredményezte azt, hogy az intézmény munkatársai, illetve azok szakmai tevékenysége a térségi szereplők számára általános szinten ismertek voltak (tudtak róluk), ezzel szemben az intézmény gyakorlatilag ismeretlen maradt. Az innovatív szerep érzékelése/tudása és az ebből adódó szerkezeti „elkülönülés” – nem csupán térségi vonatkozásban, hanem az első publikációk kritikus fogadtatása után kisebbségi léptékben is – a csoport számára legitimációs tényező volt.

Folyamatosan fennmaradt ebben a szerkezeti modellben a kezdeti kolozsvári környezet által indukált tudástranszferszerep, nyilván később már más tartalmakkal. Az intézmény alapvető jellemzőjévé vált az a többé-kevésbé tudatos törekvés, hogy intézményi habitust termeljen ki és tartson fenn a külső szakmai környezet és a térségi társadalmi környezet határán, oly módon, hogy maga az intézmény működjön egyfajta érintkezési pontként. Ez a közvetítő (moderátor) szerep egyfelől a térségi társadalomról alkotott szakmai interpretációk kifelé irányuló explicit megjelenítését, másfelől pedig a térségen kívüli szemléleti-módszertani eszköztár térségi megjelenítését célozta. Ez utóbbi vezetett – amint később utalunk erre – az intézmény térségi társadalmi szerepvállalásának kialakulásához (pályakezdő kutatók támogatása, programszerű társadalomtudományi tudástranszfer, egyetemi szakok alapozásában való részvétel, szakpolitikai szerepvállalás).

A térségen kívüli szakmai kapcsolatok prioritása folyamatosan érvényesített alapelv maradt. Ez megmutatkozott a társadalomkutatókkal, egyetemi oktatókkal fenntartott kapcsolatokban, az intézményekkel kialakított együttműködési formákban, a szakmai fórumokon való részvételben, a kurrens szakirodalmi anyagokra való figyelésben. Ez utóbbi az intézményen belüli szemléleti és módszertani munka kulcsfontosságú meghatározó elve maradt.

A csoporttá alakulás éveiben épült be a modellbe a folyamatos, személyes részvételen alapuló terepmunka igénye, és ez a komponens a későbbiek során is meghatározó maradt. A személyes társadalomismeretre való alapozás (a „bennszülött” kutatói paradigma működtetése) meghatározta a csoport által készített szakmai publikációk tárgyalásmódját, nyelvezetét is.

A szerkezet legfontosabb összetevője vélhetően a csoportos munkavégzés előtérbe helyezése volt. Ez a komponens hatással volt a szakmai információk értelmezésére, a kutatások koncipiálására, a terepmunkára, a

feldolgozásra, az eredmények értelmezésére, a publikációk készítésére egyaránt. Ennek a szerkezeti összetevőnek a fontos szerepét mutatja az, hogy a csoportos munkavégzés nem valamiféle belső szabály vagy programszerű célkitűzés eredményeként alakult ki, hanem sokkal inkább az intézményszerveződési folyamat kontextuális elemei termelték ki.

Fontos hangsúlyozni, hogy mindez nem volt szükségszerű abban az értelemben, hogy a csoport végső soron bármelyik tényezőt részben vagy egészében mellőzhette volna, ehhez megvolt a mozgástere, és ahhoz is, hogy melyik szerkezeti tényezőnek mekkora szerepe volt a működési modell kialakulásában. Az egészen bizonyosra vehető, hogy ha ez a szerveződési folyamat – történetesen Csíkszeredában – elutasító vagy ellenséges környezettel vagy versenytárral találkozik, akkor más működési modell alakul ki. Az érdekes viszont az, hogy a toleráns – a kompetenciáttranszfer szempontjából végső soron „üres” – kontextusban miért az a modell alakult ki, ami kialakult. Vagyis: nagyon sok múlott azokon, akik a szerkezetet kialakították. A „miért éppen ez jött létre?” kérdése aligha felesleges, mert a legtöbb kisebbségi intézményi szerkezet hasonló helyzetekben termelte és termeli ki mind a mai napig saját magát (még akkor is, ha hagyományokra, követendő előzményekre hivatkozik), ez pedig azt jelenti, hogy a már kialakított szerkezetek változtatásának mérlegelése is kurrens kérdés lehet.

Milyen működési modellt termelt a szerkezet?

A kialakult szerkezet máig tartó hatással befolyásolta az intézmény mindennapi működési gyakorlatát, legyen szó szakmai munkavégzésről, térségi társadalmi szerepről vagy szakmai termékekről. Az alábbiakban röviden áttekintjük a működésnek ezt a három terepét.

A SZAKMAI MUNKAVÉGZÉS MÓDJA

Az intézet működésének meghatározó jellemzője a szakmai tudás közössé tétele.

Ez kiterjedt a szakmai olvasmányok közös megvitatására, a tereptapasztalatok és a szakmai interpretációk megosztására, a folyó szakmai feladatok közös végzésére, közös tanulmányok írására, közösen kialakított koncepció alapján tanulmánykötetek összeállítására, de olyan területekre is, mint a szakmai kapcsolatok közössé tétele. Ez a gyakorlat – amelynek alapjai az 1989 előtti időszakban alakultak ki – közös intézményi szakmai tudás kiala-

kulásához vezetett, amely több tekintetben támogatni tudta a munkában résztvevők egyéni kompetenciáit.

Más vonatkozásban, de hasonló súllyal határozta meg az intézmény működését mind az alkalmazott, mind pedig az alapkutatások terén a szemléleti és módszertani megközelítés *holisztikus* jellege. Ezt több tényező is támogatta, többek között a kulturális antropológiai megközelítés, a különböző egyéni szakmai kompetenciákat összekapcsoló közös munkavégzés és nem utolsósorban az a tény, hogy a „bennszülött társadalomkutatás” modelljét követve az intézmény nem egyetlen témára összpontosított, hanem az évek során egyre több társadalmi jelenség elemzésére kerített sort. Az így halmozódó általános térségismeret valamilyen mértékben mindig behozta az épp folyamatban lévő munkába a holisztikus megközelítés elemeit.

Aműködési modellel egy olyan összetevőjét is célszerű megemlíteni, amely közvetett módon ugyan, de mindvégig szerepet játszott az intézmény habitusának fenntartásában. Megfogalmazni talán úgy lehetne ezt az összetevőt, hogy az intézményben zajló szakmai munka számára elsősorban a magyar tudományosság jelentette a referenciakeretet. A működési modellnek ez az összetevője kimutatható a szakmai tematizációtól az intézményközi és személyes együttműködési programokon át a szakmai termékek marketingjéig szinte minden tevékenységi területen.

AZ INTÉZMÉNY TÁRSADALMI SZEREPÉNEK ALAKULÁSA

A térségben vállalt társadalmi szerep kialakulását és működését alapvetően behatárolta a tanulmány első részében említett tudástranszferszerep, az innovatív jelleg, a térségi társadalom és a jóval szélesebb körű társadalomtudományi kontextus közti határon állás. A társadalmi szerep összetevői közt – váltakozó hangsúllyal – fontos szerepet kapott a pályakezdő kutatók támogatása, ez a tevékenység az utóbbi években fokozódik (kutatási programokba, publikációkba és szakmai rendezvényekbe való bevonás, intézményi bázis biztosítása doktori programokat teljesítő fiatal szakemberek számára – hazaiaknak és külföldieknek egyaránt, az egyetemi alap- és mesterképzésben tanulók diplomamunkáinak elkészítésében való szakmai szerepvállalás stb.).

Az intézet keretében rendszeres törekvés mutatkozott arra, hogy térségi intézményi és szakmai szereplőkkel együttműködve újszerű társadalmi folyamatok szakmai generálásában vegyünk részt. Ezek között említhető a kistérségi szerveződési folyamat elindítása, konferenciák szervezése, egyetemi szakok megalapozásában való szakmai együttműködés, a „Sikeres Székelyföld” fórumsorozat koncipiálása és szervezése, a térségi agrárinno-

vációs folyamatok szakmai elemzésében való közreműködés, térségi fejlesztéspolitikai kiadványok készítése.

Nem utolsósorban pedig említhetők azok a kutatási és fejlesztéspolitikai tartalmú – szolgáltatásjellegű – feladatvállalások, amelyek a kutatási tapasztalatokra alapozva biztosítanak szakmai anyagokat térségi szereplők számára (lokális és kistérségi kutatások, általános vagy ágazati fejlesztési stratégiák készítése, képzési programokban való közreműködés).

SZAKMAI TERMÉKEK

Az intézet szerkezeti modelljéből következően a szakmai termékek műfaja többféle. Az olyan alapszintű szolgáltatások biztosítása mellett, mint a térségi adatbázisok építése, szakkönyvtár fenntartása, szakmai rendezvények szervezése, az egyetemi oktatásban való szerepvállalás, fontos szerepet kap – nyilván változó módon – a könyvkiadás: Helyzet Könyvek sorozat, Térség Könyvek sorozat, Helyi Tudás – Helyi Fejlesztés sorozat, más intézményekkel közösen szerkesztett sorozatok (pl. Agrárinnovációs Elemzések sorozat, Tehetséggondozási Kiadványok sorozat), a sorozaton kívüli kiadványok szerkesztése (intézeti, illetve más intézményekkel együttműködésben), a folyóirat-szerkesztés (*Antropológiai Műhely*, *Experiments*, *Térség*), valamint a székelyföldi léptékű komplex háztartásvizsgálatok rendszeres végzése és a csoportos DOMUS-projektek³.

Részben az intézet tartós működésének, részben pedig a közös munkának és a holisztikus megközelítésnek köszönhetően az elemzések és kiadványok tematikája igen széles skálát mutat. Vannak olyan témák, amelyek gyakorlatilag folyamatosan a szakmai tevékenység előterében vannak. Ezek közül a legfontosabbak a következők:

- ♦ munkamigráció,
- ♦ szimbolikus térhasználat,
- ♦ térségi társadalomtörténeti elemzések,
- ♦ családi háztartások működésének vizsgálata,
- ♦ társadalmi elitek és intézmények vizsgálata,
- ♦ a lokális léptékű társadalmi szerkezetek működése,
- ♦ interetnikus kapcsolatok,
- ♦ agrárinnovációs folyamatok,
- ♦ a vidéki társadalom kulturális antropológiai elemzése.

³ Az intézet tevékenységéről, eddigi programjairól és kiadványairól a www.kamintezet.ro honlapon szerezhetők további információk.

Következtetés helyett: kihívások

Amint azt a tanulmány bevezető részében is jeleztük, egy kutatóműhely munkájának szakmai megítélése az intézményen kívüli szereplőkre, a tudományos élet képviselőire tartozik. Ebben az áttekintésben a bemutatás célja az volt, hogy – egy kisebbségi tudományos műhely tevékenységét véve alapul – igyekezzünk feltárni azokat a tényezőket, amelyek ezt az intézményi szerkezetet kialakították, és amelyek – jó esetben – magyarázatot tudnak adni arra, hogy a kisebbségi társadalom milyen intézményt termelt ki magából.

A társadalmi környezet – intézményi szerkezet – működési modell összefüggéseit nézve az a következtetés adódik, hogy a kisebbségi közegben a bottom-up módra termelődő intézmény – strukturális okok miatt – az esetek nagy többségében nem válik rugalmassá, kevésbé adaptív, nem törekszik a megváltozott környezethez való gyors igazodásra. Ilyen – stabilitásra törekvő jellemzők – minden bizonnyal a KAM és más romániai magyar tudományos intézmények mai működésében is tetten érhetők. Ez előnyt (tartósság) és korlátot (tartalmi vagy formai merevség) egyaránt jelenthet, attól függően, hogy létrehozói milyen mértékben és milyen módon élték be azt a mozgásteret, amely a létrehozás és a fenntartás során számukra adódott. Az elemzett intézmény esetében figyelmet érdemelhet (és minden bizonnyal további vizsgálatot is igényel) az a megfigyelés, hogy a közvetlen társadalmi környezettől való részleges distancia, a tudásmegosztás és az intézményi léptékű kompetenciatermelés gyakorlata, illetve a holisztikus megközelítés alkalmazása milyen módon tágította az intézményépítési és intézményfenntartási mozgásteret, és milyen módon befolyásolta magát a szakmai teljesítményt.

A tudományművelés feltételeinek változása nyomán (szakmai információk megszerzésének lehetősége, társadalmi kihívások és elvárások változása) fel kell tenni azt a kérdést, hogy kisebbségi helyzetben milyen intézményi működési modellel vagy modellekkel lehet ráhangolódni az új helyzetre, és maga a kisebbségi társadalmi környezet lehetőséget kínál-e az új helyzethez adaptálódni tudó intézményi működési módok kialakulására. A válasz vélhetően nem az anyagi támogatásokban vagy az előzményekre való hivatkozásokban rejlik, hanem sokkal inkább azokban az intézményi és kutatói habitusokban, amelyek – kisebbségi helyzetben – a rendelkezésre álló intézményalakítási és intézményműködtetési mozgáster beélésében konkretizálódnak.